

als natuurschoon op dezelfde wijze als dat in Frankrijk gebeurt met de historische en archaeologische monumenten. Zij worden daardoor min of meer incourant goed en daarvoor moeten de eigenaars schadeloos worden gesteld, al was 't alleen maar door vrijdom van belasting. Maar het blijft toch een soort van inbeslagname en we weten nu allemaal, hoe onsympathiek dat is.

Beati possidentes! Wanneer ons Nederlandsche volk natuurschoon wil genieten, dan dient het dat te bezitten in den vorm van Staatsdomein of in dien van een nationale stichting. Beide wegen worden reeds betreden. De Staat heeft in de laatste jaren groote bosschen en heiden gekocht en op menige plaats op de Veluwe of in Brabant ziet ge de bosschen der Vereeniging intact staan te midden van den domsten kaalslag.

Ik houd veel van den Staat, maar als het op het Behoud van Natuurschoon aankomt toch nog meer van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten. De Staat heeft een Budget, een Begrooting, Belasting en allerlei Bemoeiingen, waardoor van tijd tot tijd het Natuurschoon toch nog in het gedrang kan komen. De Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten heeft maar één taak en wordt geleid door vrouwen en mannen van velerlei richting en belangen, maar allen vol geestdrift voor het behoud van Neerland's schoon. Ieder jaar op de algemeene vergadering kan elk lid dat Bestuur rekenschap vorderen van wat er verricht of nagelaten is. De middelen, waarover de Vereeniging te beschikken heeft, groeien steeds aan en wanneer iedereen, die in den afgelopen zomer geklaagd heeft over het vellen van bosschen, haar naar den stand van zijn vermogen wilde steunen, dan zouden wij dra de idealen der regeeringspolitiek kunnen helpen verwezenlijken door nationale belangstelling, die zich uiten zou in een zeer aangenamen materieelen vorm.

JAC. P. THIJSE.

BOTANISCHE INDRUKKEN VAN EEN GEMOBILISEERDE IN WALCHEREN.

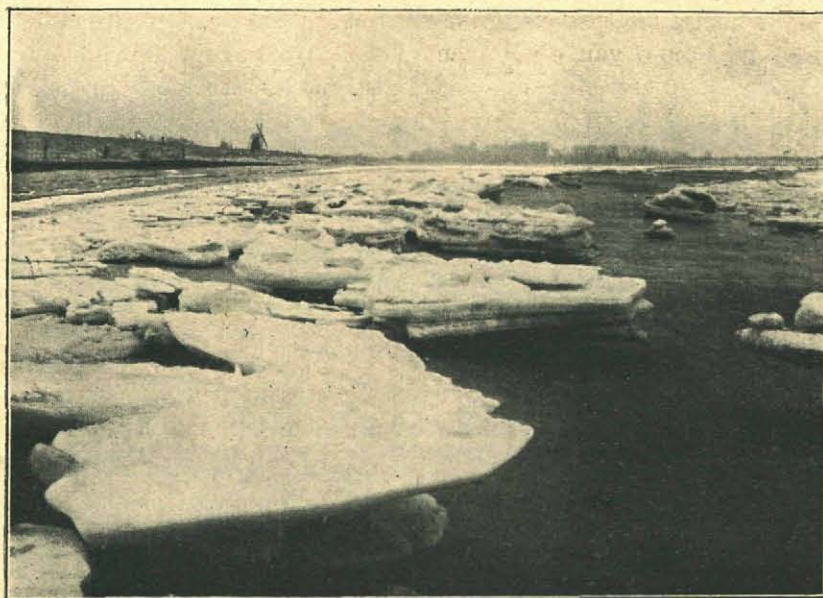
II.

(Vervolg van blz. 126).

 EN van onze meest bekende natuurhistorici opperde de mogelijkheid dat de Tongvaren (*Scolopendrium vulgare*), waarover ik in de Augustus-aflevering schreef, op de plaats waar ik ze vond, verwilderd zou zijn. Deze mogelijkheid lijkt mij geheel en al buitengesloten. Wel is er op eenigen afstand van de vindplaats een boerderij. Nu worden in de Walchersche boerentuintjes veel eigenaardige planten gekweekt. Ik noemde al de *Primula*'s en verder ook Wilde Hyacintjes, die ze Krudnègels noemen, Narcissen (*Pèsche lelies* = Paaschlelies) Vuurlelies, Witte

Lelies, Sneeuwkllokjes en Keizerskronen. En ik geloof nooit, dat *Scolopendrium* ooit gekweekt is in een boerentuintje, want het naïeve boerengemoed wordt alleen bekoord door planten met groote kleurige „blommen“ de rest is vuulte (= vuilte = onkruid). Het feit, dat de plant op een plek stond, waar vroeger een uitgestrekt bosch was, wijst ook op haar oorspronkelijkheid. Bovendien is *Scolopendrium* reeds eerder op Walcheren gevonden, b.v. tegen een muurtje in Middelburg.

De rijkdom van de voorjaarsflora op Walcheren gaf mij goede hoop, er ook een rijke zomerflora aan te treffen en vooral hoopte ik op veel orchideeën en meer adellijke planten-typen. Die hoop werd versterkt door wat ik in de

De eerste dooi aan het Veersche Gat.

Vrouwepolder, 12 Febr. 1917.

Foto. C. SIPKES.

Prodromus las. Daar stond, dat niets meer of minder dan de *Vliegenorchidee*, die overigens alleen in Zuid-Limburg gevonden is, tot 1877 op verschillende plekken bij Oostkapelle en Vrouwepolder gevonden was. Ik heb natuurlijk ijverig naar de plant gezocht, die ik trouwens goed kende uit Westfalen, maar zonder succes. Hoewel het niet onmogelijk is, dat er nog een enkel boschrandje overgebleven is, waar de *Vliegen-orchis* groeit, durf ik gerust verklaren, dat de plant naar alle waarschijnlijkheid uitgestorven is. Was dit niet het geval, dan had men toch in de laatste 40 jaar van een vondst moeten hooren, vooral daar er op Walcheren altijd nog iets meer gebotaniseerd wordt dan in Zeeuwsch-Vlaanderen. Het woordje „Walcheren“, dat we nog in iedere flora vinden achter de

Berg-Nacht-Orchis (*Platanthera montana*).

Breskens, 3 Juni 1917.

Foto. C. S.

Vliegen-orchis, kunnen we dus gerust door „vroeger op Walcheren” vervangen.

Ook stond in de Prodrumus voor 1871 aangegeven de Berg-Nachtorchis (*Platanthera montana*) en deze zeldzame orchidee groeit hier nu nog. In Mei vonden we op een buiten, ten noorden van Oost-Kapelle, een twintigtal *Platanthera*-planten, die nog niet bloeiden en waarvan we door de droge groeiplaats op kalkhoudende klei onder hoog hout reeds vermoedden, dat het *P. montana* zou zijn. In Juni bloeiden ze prachtig en bleek ons vermoeden juist. Veel bloemen zijn bijna groen, zooals in de flora's staat aangegeven, maar ook zijn veel trossen zoo goed als wit, alleen de spoor en de lip vertoont dan nog een groenachtig tintje. De geur is minder sterk dan die van de witte, welriekende Nachtorchis (*P. bifolia*), die op veel plaatsen in ons land in 't laagveen en soms ook in de duinen voorkomt, maar de habitus van de plant is veel steviger en de bloemen zijn groter en sierlijker gevormd.

De andere orchideeën-soorten zijn mij ook niet tegengevallen. *Listera* is buitengewoon algemeen, groeit het minst in de duinen, waar ik hem het meest verwachtte, maar heel veel op de meest vreemdsoortige plekken; in 't gras langs wegen, langs beschaduwde slootkanten, aan den noordkant van dijken en in weilanden, wat er ten eerste op wijst,

dat daar vroeger bosch geweest is en ten tweede dat de grond kalkhoudend is. De Tongvaren is trouwens ook een kalkplant. De *Listera* houdt flink stand in 't hooiland, omdat er hier erg laat gemaaid wordt. Uit een landbouwkundig oogpunt is dit late maaien verkeerd, want de hooiopbrengst kon veel grooter zijn, maar de weide-orchideeën doen er hun voordeel mee. In de streken, waar land- en hooibouw gemengd gedreven worden, is juist in Juni gebrek aan werkkrachten. Door de lage loonen komen de Brabantsche hooiers, die we in Holland zooveel zien, hier niet en bovendien verandert een Walchersche boer niet gauw een gewoonte van zijn vader en grootvader.

Het hooge kalkgehalte van de klei kan verklaard worden door de aanwezigheid van de resten van veel zout- en brakwaterschelpdiertjes.

Orchis Morio groeit ook heel veel langs den duinrand bij Vrouwepolder, als regel in weilanden, ook aan de noordzijde van een dijk en ook in het z.g. Vroon: d. i. de strook duingrond die den overgang vormt naar de weilanden.

Dat Vroon (ook wel de Vronen genoemd) is het best te vergelijken met onze binnenduinen. Ze zijn kalkarm, maar vrij humusrijk door den hooger en ouderdom. Er groeit wat gras zoodat er kudden koeien weiden onder toezicht van een jongen, die ze hier „koewacht“ noemen. Er wordt weinig cultuur gedreven en dan nog meest rooibouw. Pogingen om er kool te kweken mislukten door de konijnen die 's avonds van uit de duinen kwamen.

Er zitten daar zooveel konijnen, dat de patrouilles, die uit de duinen komen, soms tientallen jonge konijnen bij zich hebben. Ik zie nog een langen grenadier voor mij die met een stalen gezicht zijn tuniek losknoopte en negen jonge langooren te voorschijn haalde! Een tiende kwam nog uit zijn linker broekzak!! Met eenige moeite leerde ik ook waar de z.g. kinderkamers zitten: nl. ondiepe holen

Een bloeiwijze van Berg-Nachtorchis.

door de ouden gegraven voor de jonge dieren. Deze worden altijd aan den ingang dichtgemaakt. Die jonge konijnen worden dan altijd meegenomen naar de kwartieren om ze groot te brengen, wat dikwijls gelukt. Een heel aardige liefhebberij en tegelijk vermindert het aantal konijnen eenigszins, wat hard noodig is. De duinen zijn hier ook particulier bezit en de boeren mogen niet eens buiten de Vronen de voor hen zoo schadelijke dieren schieten. In ieder geval is het veel beter dan het schieten van meeuwen, het braden van waterhoentjes en het rapen van stern-eieren, waarmee zooveel militairen zich bezighouden.

Op de Vronen vinden we verder welriekende viooltjes, *Eryngium campestre*, soms Struikheide en de Rankende Helmbloem (*Corydalis claviculata*). Deze laatste

Tongvaren (*Scolopendrium vulgare*).
Vrouwepolder, 25 Juni 1917.

Foto. C. S.

twee planten met *Orchis Morio* zijn ook in sommige Holland-sche binnenduinen te vinden, zoodat de Walchersche Vronen wel van denzelfden geologischen oorsprong zullen zijn nl. oudere, door den velen neerslag bijna of geheel kalkarm geworden, maar pas na den ijstijd gevormde duinen. Dus alluvium en geen diluvium, zooals men zelfs nu nog wel eens hoort beweren, maar alluvium van oudere formatie dan de zeeduinen die ertegen aan liggen en er gedeeltelijk reeds overheen gestoven zijn.

De Valsche Salie (*Teucrium Scorodonia*) die in Holland ook veel, hoewel niet uitsluitend, in de binnenduinen voorkomt, groeit bij massa's in de Vronen

en in de aangrenzende zeeduinen. *Orchis latifolia* groeit heel veel in de weilanden langs het Vroon, de mooie slanke *Orchis maculata* (zie foto) vond ik er ook, niet meer echter dan een 20-tal planten in een graslandje bij het Fort de Haak bij Vrouwepolder. Alle *Orchis*-soorten noemen de boeren hier Koekoeksbloemen. Door geheel Europa schijnt de plattelandsbevolking, van ieder land in zijn eigen taal, aan de paarse orchideeënsoorten dien naam te geven.

Niet alleen aan Orchideeën bracht de voorzomer mij veel mooie vondsten. De Voorjaarszonnebloem of Duizelkruid (*Doronicum pardalianches*) vond ik bij Vrouwepolder (Arendsrust) en bij Oostkapelle (Zeeduin) en hier in enorm groot aantal. Het Deensch lepelblad (*Cochlearia danica*) bleek in de duinen tusschen

Domburg en Vrouwepolder zelfs zeer algemeen te zijn. Deze planten bloeien gewoonlijk van April tot tegen Juni. We kregen in April nog zooveel winterweer, sneeuwstormen enz. dat begin Mei de natuur minstens een maand ten achter was. Bij een korenmolen bij Vrouwepolder vond ik het Bilzenkruid, de zeldzame Hertgespan (*Leonurus Cardiaca*, var. *glaber*), *Centaurea Scabiosa* en *Lepidium Draba*. De mooie Kaardebol blijkt hier al even algemeen te zijn als aan den overkant van de Westerschelde.

Op één plek aan de Oranjeson staan tusschen pas gekapte boomstronken eenige honderden purperen smalbladige Wilgenroosjes (*Epilobium angustifolium*), die de aandacht trekken van de vele militairen die er dagelijks passeeren en van de enkele wandelaars, die hier het art. 364 overtreden.

In verschillende duinpannen groeit het addertongvarentje (*Ophioglossum vulgatum*) en op een plek bij Vrouwepolder groeiden enkele Maanvarentjes (*Botrychium Lunaria*). De Koningsvaren (*Osmunda regalis*) groeide onder houtgewas bij de Eendekooi bij Oostkapelle.

Ten slotte valt nog het groote aantal soorten heesters op, dat hier te vinden is. Ten eerste de Sleedoorn (*Prunus spinosa*), hier Wilde Pruim genoemd. In overig Nederland vinden we den Sleedoorn hoofdzakelijk in de diluviale Oost- en Zuid provincies, maar op Walcheren en in West-Zeeuwsch-Vlaanderen schijnt de heester zich met behulp van de trek-

Gevlekte Orchis (*O. maculata*).

Fort de Haak-Vrouwepolder, 27 Juni 1917.

Foto C. S.

vogels van uit het diluviale Belgische Vlaanderen verspreid te hebben.

Verder groeien hier overal in heggen en langs wegen ligusters, meidoorns en wilde rozen (*Rosa canina* en *rubiginosa*). Het duinroosje (*R. pimpinellifolia*) schijnt hier weinig voor te komen. Het komt meer voor, dat op eilanden planten die in de rest van het land algemeen zijn, totaal ontbreken. Ook de Dotterbloem is nooit op Walcheren gevonden. In de duinen, vlak bij de zee, groeit de vlier en deze schijnt hier een uitstekende zandbinder te zijn, evenals de Ratelpopulier (*Populus tremula*). Een hoeveelheid van beide boomen moesten verplant worden, maar nu bleek dat alleen die populieren verplantbaar waren, die op natten grond groeiden en dus geen diep wortelstelsel hadden. De boomen uit de zandstuiving zaten meters diep met hun wortels in den grond, de eigen-

lijke stam begon al op pl. min. 2 M. diepte en was bezet met pasgevormde, spierwitte wortels. Waar men vliertakken op het zand gelegd had om het stuiven tegen te gaan, stonden nu jonge vlierstruikjes, want die takken hadden wortels en spruiten te voorschijn gebracht, zoodra ze maar eenigszins ondergestoven waren.

In de Walchersche duinen groeien nog twee struiken, die ik in 't geheel niet verwachtte, nl. de Gaspeldoorn (*Ulex europaeus*) en de Brem (*Sarotamnus scoparius*), de laatste iets meer algemeen dan de eerste tusschen Vrouwepolder en Domburg. Verbazend hebben ze te lijden gehad van de vorst, maar geen struik is totaal dood, vanuit het

Deensch Lepelblad (*Cochlearia danica*).

Vrouwepolder, 12 Mei 1917.

Foto. C. S.

schijnbaar doode hout verschijnen weer frisch-groene scheutjes. De Kornoelje (*Cornus sanguinea*) kunnen we o.a. veel vinden langs den weg van Serooskerke naar Vrouwepolder.

Later in den zomer, toen het gras gemaaid was en al die mooie heesters uitgebloeid waren, verminderde de bloemenrijkdom van Zeeland's tuin wel iets. Toen begonnen de duinplanten: *Epipactis palustris* en *latifolia* bleken, hoewel vrij weinig, nog wel voor te komen tusschen Domburg en Vrouwepolder, ook Kattestaarten, Duizendguldenkruid (*Erythraea littoralis*) en tot mijn groote verwondering, midden in de duinen bij een schapeputje (fasantenkom zeggen de

Hollandsche jachtopzieners) het zeemelkkruid (*Glaux maritima*), een echte zoutplant. Hier was het duinzand dus doortrokken met zeewater. 't Was vlak bij de prise d'eau van de Middelburgsche waterleiding en het is dus geen wonder, dat er over dat duinwater geklaagd wordt.

Langs de duinen bij Valkenisse groeit in groot aantal een zeldzame looksoort, de Slange Look (*Allium Scorodoprasum*). Vanuit de verte zijn de tientallen hoge, donkerpurpere bloemen al te zien, 't lijken net bijzonder hoge *Anacamptissen*. De inwoners noemen ze wilde Junen (= Uien) en waar *Allium*-soorten langs de wegkanten of in weilanden groeien, worden kinderen aan 't werk gezet, om zorgvuldig de blaadjes uit den grond te trekken, want wanneer de koeien er van eten krijgt de melk „zoovee'n aardige smêke“.

Als echte kustplanten kan ik verder nog noemen de Boksdooorn (*Lycium barbarum*) die in bijna alle kustplaatsjes heggen vormde. De bewoners noemen ze ligusters, zeker door de gelijkenis van het blad met dat van liguster-bladeren.

Verder groeit hier vrij veel de Zeedistel en *Plantago coronopus* en *maritima*, *Spergularia rubra*, (deze drie op kleigrond) en *Ammadenia peploides* en *Cakile maritima*.

Nicandra physaloïdes vond ik niet ver van West-Kapelle. De omgeving van de meelfabriek bij Middelburg moet volgens de Prodomus een menigte zeldzame adventiefplanten opleveren, maar voor ik in de gelegenheid was daarheen te gaan, kwam er aan mijn verblijf in Zeeland, waar ik ongeveer een jaar geleden gekomen was, een eind en werd ik overgeplaatst naar de Noord-Hollandsche kust.

Haarlem, Juli 1917.

C. SIPKES.

Addertongvaren
(*Ophioglossum vulgatum*).
Foto C. S.

